

EMBER- ÉS TÁRSADALOMISMERET, ETIKA

Az ember- és társadalomismeret, etika érettségi vizsga sajátosságai

A jelen megismerésére irányuló új modernizációs tartalmak - köztük az *Emberismeret és etika*, valamint a *Társadalomismeret* - a kerettantervek nyomán az ún. modulanyagok formájában kerültek be a magyar közoktatásba. A modulanyagok olyan kis óraszámú (heti egy óránál kisebb órakerettel rendelkező) „fél-tantárgyak”, amelyek többnyire csak integrált formában létezhetnek a gyakorlatban.

Az elmúlt évek iskolai gyakorlata azonban azt mutatta, hogy a hagyományos tantárgyak - a *társadalomismeret* esetében a *történelem*, az *emberismeret és etika* esetében a *filozófia* - oly módon integrálták az új modulanyagok tananyagát (tartalmát és speciális módszertanát), hogy azok sajátos arcúlatok fokozatosan megszűntek, „fölszívódtak” az integráló tantárgyakban. Mindez tehát azt jelenti, hogy ezeknek a tárgyaknak a tananyagából kizárólag akkor tehető teljes jogú érettségi, ha az adott iskola a szabadon felhasználható órakeretéből kibővíti a modulanyagok órakeretét, ami széles körben nem igazán várható.

Szükségesnek látszott tehát ezeknek a tartalmaknak olyan oktatási keretben történő megjelenítése is, amely az iskolák egy része számára önálló - „érettségiképes” - tantárgyként írja le ezt a területet. Konkrétan mindez azt jelenti, hogy az *Ember- és társadalomismeret, etika* - bár a két modulanyag tartalmaiból és módszereiből szerveződik - egy új önálló tantárgyként jelenhet meg az iskolában, s komoly eséllyel pályázhat arra is, hogy teljes értékű érettségi tárggyá váljon.

Ezen a területen azért is fontos egy új komplex jelenismereti tárgy megjelenjen, mert a két modulanyag - az *Emberismeret és etika*, valamint a *Társadalomismeret* - kerettanterve, illetve érettségi követelményrendszere meglehetősen túlszűfoltta és szaktudományos jellegűvé vált. Mindez annak köszönhető, hogy a különböző társadalomtudományok - pszichológia, szociálpszichológia, szociológia, politológia, közgazdaságtan -, illetve a különböző filozófiai megközelítések - etika, humánökológia - minél több tudásanyagot igyekeztek „belepréselni” az amúgy is roppant kis óraszámú modulanyagok keretébe - ráadásul pl. társadalomismeretből két különböző irányú változat összevonásából jött létre a végleges kerettantervi változat, illetve érettségi követelményrendszer. Ugyanakkor nagyon fontos a különböző szaktudományos megközelítések megőrzése is: az új tárgy tehát természetesen megőrzi interdiszciplináris jellegét.

A tananyag rendezőelvélt azonban nem a különböző tudományágak egymásmellettsége adja, hanem a tárgy pedagógiai funkciója: a diákok szocializációjának segítése. A társadalomtudományok sokfélesége tehát legfőképpen keresztantervi formában jelenik majd meg. Például a család témakörénél mindenképpen megjelennek az etikai, pszichológiai, közgazdasági, jogi stb. aspektusok is. Az *Ember- és társadalomismeret, etika* újdonsága tehát nem az egyes elemek fogalmilag megragadható tartalmában van - pl. itt is és a *Társadalomismeret* modulanyag követelményrendszerében is szó esik a társadalmi rétegződésről -, hanem a funkciójában és az anyag elrendezésében. Az itt megjelenő tananyag célja és jellege megfeleltethető a hagyományosan nevelői feladatokat ellátó osztályfőnöki órák lehetséges tematikájának is. Ebből következően nagymértékben csökkent az elvont, fogalmi jellegű tananyag, hogy hely és idő maradjon a személyes és élményszerű feldolgozási módok számára.

A vizsga általános céljai

Az *Ember- és társadalomismeret, etika* érettségi követelményeiben - mind középszinten, mind emelt szinten - két nagyon fontos elvárás fogalmazódik meg. Egyrészt az, hogy a vizsgázó minél több ismeretet gyűjtsön az őt körülvevő társadalmi viszonyokról, együttélési szabályokról és mintákról. Másrészt annak bemutatása, hogy a vizsgázó mennyire képes megszerzett ismereteit személyes formában - önálló véleményeként - elmondani. Ez részben azt jelenti, hogy saját élményeit és tapasztalatait mennyiben képes általános formában is megfogalmazni, részben pedig azt, hogy a fölvetődő általánosabb kérdésekre és problémákra tud-e konkrét példákat és eseteket mondani.

A vizsga két szintje

Mind középszintű, mind emelt szintű vizsga két részből áll:

- írásbeliből
- szóbeliből.

A középszintű vizsga elsősorban az alapvető ismeretek elsajátítását, a készség szintű fogalomhasználatot méri, valamint annak kiderítésére irányul, hogy a diákok mennyire képesek értelmezni a körülöttük lévő világot. Az emelt

szint vizsgálja *tudományosabb* jellegű, ugyanis az emelt szintű vizsga legfőképpen a felsőoktatásban tovább tanulni szándékozó vizsgázó képességeit és ismereteit vizsgálja. Ez azt jelenti, hogy a vizsga a jelöltektől a középszintű követelményeket meghaladó bonyolultabb ismeretszerzési eljárásokban való jártasságot feltételez, összetettebb és önállóbb rendszerezési, alkalmazási, összehasonlítási és elemzési szempontokat, valamint magasabb fokú gondolkodási, önállóbb ítéletalkotási képességeket vár el.

Fontos megjegyezni, hogy a középszintű követelmények egésze vonatkozik az emelt szintre is: az emelt szint számára megfogalmazott követelmények a középszinthez képest kiegészítésként értelmezendők. Ebből az is következik, hogy egy-egy témakör követelményeinek részletező leírását a középszint követelményei tartalmazzák.

I. RÉSZLETES VIZSGAKÖVETELMÉNYEK

- Kompetenciák és témakörök -

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
1. Az ember, mint biológiai, társadalmi és szellemi lény	<p>Mutassa be irodalmi példákon keresztül, hogy mit jelent az ember természeti és társadalmi mivolta.</p> <p>Mutassa be, hogy az embernek milyen lehetőségei és milyen korlátai fakadnak természeti, illetve társadalmi lény mivoltából.</p> <p>Értelmezze az embert, mint egyidejűleg különböző közösségekhez tartozó lényt.</p>	<p>Értelmezze az ember fogalmát biológiai, történelmi, pszichológiai és filozófiai szempontból.</p> <p>Példákon keresztül értelmezze a beszéd, a fogalmi gondolkodás, az emlékezet, a képzelet és a tanulás jelentőségét az öntudatos én kialakulásában.</p>
2. Az ember, mint meghatározott és szabad, értékelő és erkölcsi lény	<p>Világítsa meg különböző példákon keresztül, hogy az ember számára milyen értékek lehetségesek.</p> <p>Életből vett vagy irodalmi példákon keresztül mutasson be néhány olyan szituációt, ahol különböző értékek ütköznek.</p> <p>Legyen tisztában a szabadság, az identitás és a lelkiismeret fogalmával, saját identitásával, önértékelése alapjaival.</p>	<p>A szabadság értelmezése különféle bölcséleti iskolák felfogása szerint.</p> <p>Érveljen meggyőződése szerint „a cél szentesíti az eszközt” kijelentéssel szemben, illetve mellette.</p> <p>Értelmezze a „Választásra vagyunk ítélve” kijelentést. Mutasson rá a szabadság - felelősség összefüggéseire.</p>
3. Szokás, erkölcs és jog	<p>Ismerje és legyen képes megkülönböztetni a társadalmi együttélés alapvető erkölcsi és jogi szabályait.</p> <p>Magyarázza el eredetüket, rendeltetésüket és változásuk okait.</p> <p>Mondjon példát esetleges ütközésekre.</p> <p>Legyen tisztában a gyermeki, a diák- és az emberi jogokkal.</p>	<p>Tudja, hogy milyen alapvető jogágak léteznek, és legyen képes konkrét példákat ezekbe besorolni.</p> <p>Legyen tisztában az alkotmány alaptörvény jellegével, a törvények és törvényhozók társadalmi szerepével, a jogszabályi hierarchia mibenlétével.</p> <p>Tudjon beszélni a bűn erkölcsi és jogi megítéléséről.</p>
4. Az ember közvetlen környezete: család, párkapcsolat, barátság, közösségi kapcsolatok	<p>Értelmezze a családot, mint társadalmi, érzelmi, gazdasági közösséget, és mutasson rá ezek történelmileg változó hangsúly-eltolódásaira.</p> <p>Legyen tisztában a családi munkamegosztás és a családi költségvetés jellemzőivel.</p> <p>Tudjon beszélni a nők és a férfiak</p>	<p>Példák segítségével tudjon a családdal kapcsolatban néhány lehetséges jogi vonatkozást említeni.</p> <p>Foglaljon állást, mennyiben esik szexuális viselkedésünk erkölcsi és mennyiben jogi megítélés alá.</p> <p>Mit gondol a szerelem és a házasság jövőjéről.</p>

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
	<p>társadalmi szerepéről és a párkapcsolat felelősségéről.</p> <p>Az életből vett és irodalmi példák segítségével érzékeltesse: a barátság és a szerelem sajátosságait.</p> <p>Vázzolja az iskola szocializációs szerepét.</p>	<p>A közösségi kapcsolatok milyen típusait tudja megkülönböztetni.</p>
5. A mi kis ügyeink	<p>Tudjon csekket, ajánlott vényt, lakcímbjelentőt, útlevel- és vízumkérelmet kitölteni. Menetrendet, banki számlakivonatot értelmezni, kérvényt, meghatalmazást, fellebbezést írni. Legyen tisztában azzal, hogy hétköznapi ügyeit mely hatóságoknál lehet intézni.</p>	<p>Tudjon különbséget tenni a jogos és jogtalan között.</p> <p>Ismerje a szerződések alapvető formai és tartalmi követelményeit, a jogorvoslati lehetőségeket.</p>
6. Gazdaság, a munka világa, pályaorientáció	<p>Ismerje a gazdasági növekedés, stagnálás, foglalkoztatottság, munkanélküliség, infláció, külső és belső egyensúly fogalmát.</p> <p>Legyen képes bemutatni az alapvető jogokat, szerepeket és konfliktustípusokat a munka világán belül.</p> <p>Ismerje a pályaválasztás és a munkába lépés általános lehetőségeit a mai Magyarországon.</p> <p>Ismerje az önéletrajzírás és az álláskereső alapvető „szabályait”.</p>	<p>Legyen képes bemutatni a munka világának átalakulását a globalizáció korában.</p> <p>Pénzügyi adatok alapján tudjon véleményt formálni a magyar gazdaság állapotáról.</p>
7. Társadalmi rétegződés és társadalmi mobilizáció	<p>Legyen tisztában a mai magyar társadalom rétegződésének fő jellemzőivel: a lélekszám változásai, a szociális összetétel, etnikai és felekezeti viszonyok, a területi elhelyezkedés kérdései.</p> <p>Ismerje a társadalmi mobilitás, a hátrányos helyzet és a deviancia fogalmát.</p>	<p>Legyen képes különböző társadalmi problémák azonosítására, összetevőik felismerésére, ezek megvitatására, és a velük kapcsolatos önálló véleményalkotásra.</p>
8. A közélet és a politika világa	<p>Ismerje a Magyar Köztársaság állami és közigazgatási intézményrendszerét, az alkotmányosság és a demokrácia alapelveit, valamint mindezek működésének fő jellemzőit.</p> <p>Ismerje a helyi társadalom fogalmát és működését.</p> <p>Ismerje az iskolai érdekvégyesítés néhány módját és a diákönkormányzat lehetőségeit.</p>	<p>Ismerje a magánérdek, közakarat, autonómia és szolidaritás fogalmait.</p> <p>Példák segítségével mutassa be az egyéni és a közösségi jogok viszonyát.</p> <p>Legyen képes felsorolni az alapvető politikai, szociális és kisebbségi jogokat, legyen tisztában ezek tartalmával.</p> <p>Legyen képes konkrét példák segítségével ismertetni az önkormányzatiság elvét.</p> <p>Legyenek ismeretei arról, hogy milyen nemzetközi konfliktusok vannak jelenleg a világban.</p>

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
9. Hovatartozásaink: szülő- és lakóhelyünk, hazánk és Európa, magyarságunk és európaiságunk	<p>Ismerje a kulturnemzet, politikai nemzet, etnikum, többség és kisebbség fogalmak jelentését.</p> <p>Ismerje a határainkon kívül élő magyarság sajátos helyzetét és területi elhelyezkedését.</p> <p>Ismerje az Európai Unió alapvető intézményrendszerét, és Magyarország helyzetét az Európai Unión belül.</p> <p>Legyen tisztában az „európai polgárság”-ból adódó lehetőségekkel: jogokkal és kötelezettségekkel.</p>	<p>Tudja értelmezni a nemzeti szuverenitás fogalmát és jelentőségét a globalizáció korában.</p> <p>Hasonlítsa össze a magyar nemzettudat sajátosságait más népek önszemléletéről szerzett ismereteivel.</p> <p>Legyen képes bemutatni az európai integráció legfőbb sajátosságait.</p> <p>Legyen képes röviden összefoglalni, hogy az európai integráció milyen előnyökkel és milyen hátrányokkal jár Magyarország számára.</p>
10. Életszínvonal, életmód, az élet minősége, boldogulás és boldogság	<p>Ismerje az életszínvonal, életmód és az élet minősége fogalmak jelentését.</p> <p>Az életből vett és irodalmi példák segítségével érzékeltesse a kellemes, a hasznos és a boldog élet közti különbséget.</p>	<p>Életmódtípusok a mai Magyarországon, értékrendek, életutak.</p> <p>Az életből vett és irodalmi példák segítségével mutassa be az élvezet, az öröm és a boldogság közötti különbségeket.</p>
11. Globális gazdasági, társadalmi és erkölcsi kihívások	<p>Tudjon példákat mondani azokra a globalizációs kihívásokra, amelyek a mai Magyarországot is érintik.</p> <p>Legyen képes bemutatni, hogy milyen hatást gyakorol a természeti környezetre a technikai civilizáció és a gazdasági növekedés.</p> <p>Ismerje a legjelentősebb nemzetközi szervezeteket.</p>	<p>Ismerje napjaink demográfiai problémáinak társadalmi és gazdasági okait és következményeit.</p> <p>Legyen képes bemutatni, miként hatnak a modern informatikai és távközlési rendszerek a tanulásra és a tapasztalatszerzésre, valamint a személyek közötti érintkezésre.</p> <p>Legyen képes értelmezni, hogy miért fontos a kulturális sokféleség megőrzése.</p> <p>Legyen képes röviden összefoglalni a fenntartható fejlődés társadalmi, politikai és gazdasági alapelveit</p>